

SUMMARY

Compulsory aviation insurance in Yugoslavia

According to Yugoslav legislation some aviation insurances are compulsory (hull, goods, passengers, crew, legal liability).

All planes which belong to Yugoslav enterprises have to be insured against total loss and damage caused by fire, explosion or any other cause. If they are not insured the enterprise to which they belong can be penalised. The goods transported by air have also to be insured.

The enterprises to which the planes belong are obliged to insure all passengers transported by their planes against accident. In addition to that they have also to insure their liability in connection with the exploitation of the planes thus including their liability towards passengers. In practice, Yugoslav airlines are insuring their passenger legal liability on an automatic basis so that passengers are automatically covered in case of an accident up to a certain amount and in excess of that amount only if they prove the extent of the damage suffered by them. This cover exists only for international flights. On internal flights passengers are covered against accident up to 400.000 dinars like passengers on railways, ships etc. For the damage suffered in excess of this amount passengers can sue the airline but the liability of the airline is for the time being not insured, although according to our regulations the airlines should insure their liability towards all passengers and not only towards passengers on international flights. In respect of such insurances some questions have not yet been definitely solved.

The system of compulsory insurance of air passengers in our country has some advantages over similar systems existing in other countries (Italy, Austria, Germany) because our legal regulations provide for the compulsory insurance not only in respect of air passengers (accident) but also in respect of passenger legal liability of our airlines. But on the other hand our system does not provide the sum insured for such insurances so that it has been left entirely with the airlines. For that reason in practice there is a difference between the insurance of passengers on international and internal flights.

Air crew are also compulsory insured. The obligation rests with enterprises to which the planes belong. These enterprises are obliged to insure also their third party liability; but as there is no provision about the sum they have to insure for, in practice the sum insured is usually too low to cover the real risk these enterprises are exposed to in connection with this kind of their liability.

ДОКАЗНА ВРЕДНОСТ ПРИЗНАЊА ОКРИВЉЕНОГ

I. — Окривљени је кривичнопроцесна странка са правом односно функцијом одбране, а истовремено и могући извор сазнања истине, извор доказа. Пружање доказа је саставни део права окривљеног на одбрану. Међутим, у складу са претпоставком невиности, окривљени није дужан да изнесе своју одбрану нити да одговара на постављена питања; он није дужан да пружа доказе. Уколико окривљени не би хтео да се користи својим правом на одбрану, орган који води поступак овлашћен је да га проучи да тиме може отежати прикупљање доказа у своју корист, али га не сме приморавати на вршење одбране нити на пружање доказа. ЗКП

изричито забрањује не само употребу силе, претње, обмане, већ и примену медицинских интервенција или таквих средстава којима би се утицало на вољу окривљеног при давању исказа (чл. 212, ст. 7 и 247, ст. 3).

Окривљени као носилац права одбране има потпуну слободу у коришћењу тог права. Окривљени није дужан да се брани, он може да ћути. С тим у вези може се поставити питање да ли окривљени има „право“ да ћути и да ли насупрот том праву стоје извесне обавезе других кривичнопроцесних субјеката. Наиме, ако би то било његово право, онда би суд и други органи који учествују у кривичном поступку били дужни да га не позивају на испитивање, да не инсистирају на његовом исказу и не упозоравају да тиме што неће да одговара може отежати прикупљање доказа за своју одбрану. Исто тако, не може се говорити о праву окривљеног да ћути као процесном праву у правом смислу те речи, јер наш ЗКП не предвиђа поуку о праву да се окривљени уздржи од одбране. Орган који испитује окривљеног није овлашћен да упозна окривљеног о његовом праву да није дужан да се брани, а ако окривљени није са тим правом упознат, не може га, по правилу, ни користити. У неким законодавствима, као нпр. у енглеском и француском, орган који води поступак дужан је да обавести или поучи окривљеног да није обавезан да износи своју одбрану.

Окривљени не може ускратити свој долазак пред суд или друге органе који непрекидно предузимају иницијативу у том правцу, тј. позивају га, постављају питања и упозоравају да ћутањем може отежати своју одбрану. Према томе, иако окривљени није дужан да износи своју одбрану, органи који воде поступак овлашћени су да га испитују и да тако изазивају његов исказ. Из чињенице да окривљени није дужан да се брани не може се извести закључак да орган који испитује окривљеног не рачуна на његов исказ, јер су заиста веома ретки случајеви да окривљени неће користити своје право на одбрану.

По питању да ли је окривљени дужан да даје исказ или није на то обавезан постоје разлике у савременим кривичним процесним правима неких европских држава (1).

Неки законици изричито регулишу ово питање и прописују да окривљени није дужан да даје исказ, као нпр. италијански ЗКП од 1955, француски ЗКП од 1958. Велики број законодавства не садржи изричито решење питања да ли је окривљени дужан да даје исказ, већ се у кривичнопроцесној теорији заступају различита гледишта, чак и сасвим супротна за исти законик. Тако нпр. у западнонемачкој литератури многи теоретичари истичу да окривљени није дужан да даје исказ, али када то чини дужан је да говори истину. Неки писци, међутим, сматрају да окривљени није дужан да даје исказ, нити је дужан да говори истину. Мањи број законодавства прописује да је окривљени дужан да даје исказ, као нпр. аустријско кривично процесно право и законици о кривичном поступку неких швајцарских кантона. Најзад, има законика који уопштено износе да органи кривичног поступка нису овлашћени да пребацују терет пружања

(1) За излагања по овом питању подаци су узети углавном из рада Dr. Vladimira Baugera: *La Signification de l'aveu de l'inculpé dans le droit de procédure pénale de certains Etats occidentaux européens*. *Rivista italiana di diritto e procedura penale*, 1959 fasc. 3, s. 730-746.

доказа на окривљеног, као нпр. Основи кривичног поступка СССР и савезних република од 1958.

У тесној вези са питањем да ли је окривљени дужан да даје исказ стоји и питање да ли је окривљени дужан да говори истину односно да ли има „право“ на лаж. Као што се не може говорити о неком процесном праву окривљеног да ћути, тако исто не може бити речи о праву окривљеног на лаж. Пошто се окривљени не сме приморавати да даје исказ или говори истину, а за одбијање или давање лажног исказа не сноси одговорност, постоји мишљење да правни поредак толерира лажни исказ окривљеног (2).

Посматрајући положај окривљеног у нашем кривичном поступку и његово право одбране не може се закључити да је окривљени дужан да говори истину. Напротив, у великом броју случајева окривљени ће прибећи лажи да би од себе отклонио примену кривичне санкције за учињено кривично дело (3).

Врло велики број законика о кривичном поступку не изјашњава се изричито о питању да ли је окривљени дужан да говори истину. Само неки законици обавезују орган кривичног поступка да приликом испитивања опомене окривљеног да мора да говори истину. То је нпр. случај аустријског кривичног процесног права, као и права неких швајцарских кантона. Док по аустријском праву дужност окривљеног да говори истину није санкционисана, по законцима неких швајцарских кантона неиспуњење ове дужности праћено је извесним санкцијама (нпр. окривљени сноси трошкове истраге, трајање притвора не урачунава се у изречену казну).

Из напред изложеног може се констатовати да, без обзира како се решава питање да ли је окривљени обавезан да даје исказ и говори истину, сва поменута кривичнопроцесна законодавства, изузев енглеског, предвиђају испитивање окривљеног као средство одбране и као средство за успешно вођење кривичног поступка. С једне стране, циљ испитивања је пружање могућности окривљеном да се брани, а с друге стране прибављање доказа за утврђивање истине у кривичној ствари.

Као резултат испитивања окривљеног јављају се признање и порицање који представљају извор доказа у кривичном поступку.

Обично се признање третира као посебно доказно средство, али је логичније посматрати исказ окривљеног као извор доказа, тј. доказно средство који по својој садржини може бити признање и порицање. Признање је увек само свесна и слободна изјава окривљеног којом потврђује извршење одређеног кривичног дела или истинитост извесне чињенице која улази у састав тог кривичног дела. Порицање је оспоравање кривичног дела или какве важне чињенице, а може се посматрати и као оспоравање већ датог признања.

II. — Признање и порицање представљају један интересантан психолошки проблем. Почев од Hans Grosa психологијом исказа уопште и при-

(2) Др. Владимир Бајер: Окривљеник као процесни субјект и као објект при- силних процесних мјера, Зборник Правног факултета у Загребу, бр. 2/1957, с. 169.

(3) Др. Драгољуб Димитријевић: Кривично процесно право, Београд, 1963, с. 145.

знања посебно баве се многи научници: Lohsing, Locard, Hellwig, Wigmore, Reik, Mönkemöller, Grasberger и други.

Задаци психологије признања су, пре свега, у томе да се објасни како долази до признања и да се истраже обележја помоћу којих се разликује истинито од лажног признања. Задаци психологије порицања су нарочито у томе да се испитају разлози који су навели окривљеног на порицање. Према томе да ли је порицање резултат свести о кривци или свести о невиности, оно носи карактер лажи или карактер истине. При овоме треба такође расветлити да ли нетачно излагање окривљеног почива на заблуди или на свесној лажи (4).

Разлози који нагоне окривљеног на признање или на порицање веома су разноврсни. Задатак психологије је да пронађе и објасни разлоге признања односно порицања, јер без познавања правог разлога немогуће је оценити веродостојност признања односно истинитост порицања.

Најважније обележје истинитог признања је одрицање тајне која се налази у њему. Психоаналитичари објашњавају да кривац осећа борбу између две супротне тенденције: с једне стране, оне да призна и објасни свој злочин, а с друге, оне да га сакрије. Gros каже да је сопствена кривица релативно највећа тајност. Учиница се у почетку труди да очува тајност, али у његовој психи делује несвесно супротна сила која хоће да изда тајност. Та супротна сила доводи до тога да се окривљени заплете у противречности и да се тиме изда (5).

Teodor Reik разлаже психички процес признања. Учиница кривичног дела истискује непријатне представе о делу у потсвест, а оне шаљу у свест разне накнадне изјаве и симптоме. Та тежња ка изјави је несвесна и тако долази до нехотичног признања. У окривљеном савест производи осећање кривице и несвесну потребу за кажњавањем. За душевни живот појединца признање је речима изражено понављање кривичног дела, његово поновно доживљење, тим пак кажњавање самог себе. Признање проузрокује психичко растеређење, а уједно је и апел на околину, молба за опроштај, тежња да се поново задобије љубав. — Оправдано се поставља питање да ли та Reikова излагања важе и за професионалне злочинце. Она очигледно важе само за посебно тешка кривична дела акутних злочинаца. Мања кривична дела учиниоци признају, јер то желе или им се не чини вредним да их поричу (6).

Adolf Lenz у свом делу „Техника саслушања“ препоручује да код окривљеног оживимо у току саслушања осећања која је имао пре дела. Lenz поставља органу поступка као први задатак да начини један емотивни оглед са симптомима осећања кривице и невиности односно лажи и истинитости. Симптоми осећања кривице: недостатак разговорности, уздржљивост, плашљив поглед. Симптоми осећања лажи: нејасност у причању, несигурност и непрецизност одговора; глас несигуран, тих; ћутање пред

(4) Dr. Roland Grasberger: Психологија кривичног поступка, Сарајево, 1958, с. 169 и 197.

(5) Dr. R. Grasberger: н. д., с. 173; Dr. Avgust Mugda: Obdolženčevo priznanje in njegova dokazna vrednost, Ljubljana, 1950, s. 230.

(6) Dr. Avgust Mugda: н. д., с. 231.

незгодним питањима. Симптоми осећања истинитости: отворен поглед, расположење да одговара и обавештава. Што се тиче суза, оне се срећу не само код кривца који се каје, већ и код невиног који види да се сумња у његове речи (7).

Треба имати у виду да ови знаци могу бити варљиви. Вешти лицемери могу их изврсно репродуковати да би дали илузију искренности. Уопште, држање које окривљени показује може бити значајно за оцену истинитости признања односно порицања. Међутим, у тумачењу држања окривљеног потребна је велика обазривост. Не сме се извлачити сувише једноставан закључак из узбуђеног, узнемиреног или збуњеног стања окривљеног за време испитивања, нарочито када је лишен слободе. То стање може потицати из разних узрока и осетљиви невини испољавају га јаче него окорели кривци. Исто тако, долазак пред суд, са неизвесношћу резултата, може да их узнемири и импресионира. Била би неопростива заблуда извлачити из узбуђености која се испољава при давању исказа закључак о неистинитости или у овоме видети знак о осећању кривице (8).

Из ових излагања можемо закључити да је за познавање разлога који нагоне окривљеног на признање односно порицање, за разликовање истинитог од лажног признања, као и за оцену истинитости порицања потребна права психолошка анализа што захтева да орган који испитује окривљеног поседује и посебно психолошко образовање.

III. — Историјски посматрано признање је у разним системима кривичног поступка имало различиту доказну вредност. У инквизиторском систему кривичног поступка, који се карактерише тортуром као средством принуде у циљу добијања признања окривљеног, признање се сматрало најпотпунијим и најсавршенијим доказом. Несумњиво је да се признању увек давао специјалан значај, иако је тешко доћи до слободног, јасног и потпуног признања. Окривљени који је заиста учинио кривично дело, по правилу, не жели да то призна, нарочито ако се ради о тежим кривичним делима, што је одраз природног нагона за самоодржање. Из тог разлога кривично процесно право, посматрано у историјском развоју, предвиђа различита средства која имају за циљ да наведу окривљеног да призна, упркос чињеници да после признања следи кажњавање. У прошлим кривичнопроцесним системима органи кривичног поступка употребљавали су у том циљу средства директне или индиректне принуде. У савременом кривичнопроцесном систему органи поступка не располажу никаквим законским средствима принуде којом би могли да изнуде признање окривљеног. Многи законици забрањују употребу тзв. модерних средстава сазнања истине која су уведена у кривични поступак управо у циљу добијања признања окривљеног (хемијска средства, медицинске интервенције, лие детектор и др.). Стога се може поставити питање којим средствима располажу органи кривичног поступка у савременим законодавствима да би подстакли окривљеног на признање ако је заиста учинио кривично дело (9).

(7) Francois Gorphe: *L'appréciation des preuves en justice*, Paris, 1947, c. 222-223.

(8) Francois Gorphe: н. д., c. 217-218; Dr. Roland Grasberger: н. д., c. 138.

(9) Dr. Vladimir Bayer: *La signification...*, c. 724-728.

Испитивање окривљеног је први и основни услов да се може добити признање окривљеног. Оно је садржајно одбрана, а истовремено и могући извор доказа (10). Сва европска кривична процесна права допуштају испитивање окривљеног, изузев енглеског права. У енглеском праву окривљени је једино обавезан да одговори на питање да ли се осећа кривим или не. С обзиром да је то једино питање на које је окривљени дужан да одговори, изгледало би да је могућност добијања признања минимална. Међутим, енглеско кривично процесно право није се потпуно одрекло испитивања окривљеног као доказног средства. Ако окривљени пледира да је крив, сматра се, на основу овог сумарног признања, да је кривица дефинитивно доказана. У том случају требало је само применити казну, не одлазећи пред пороту. Уколико он пледира да није крив, може се појавити као сведок у сопственој ствари и подвргнут је унакрсном испитивању браниоца и заступника оптужбе. Оптужени као сведок даје исказ под претњом кривичне одговорности за лажно сведочење и под моралним притиском да се не служи лажном заклетвом (11).

Многи савремени законици о кривичном поступку ограничавају права одбране у претходном поступку, тако да органи поступка располажу са једним средством које им може помоћи да добију признање окривљеног. Наиме, ради се о томе да орган који води претходни поступак има правну могућност да држи окривљеног извесно време у неизвесности о доказима који га терете. У том циљу ови законици (нпр. белгијски, западнемачки) не допуштају окривљеном да присуствује радњама које се врше у претходном поступку; окривљеном и његовом браниоцу може да се ускрати разгледање списка; општење окривљеног у притвору са његовим браниоцем може се отежати или сасвим онемогућити (12).

Неки законици о кривичном поступку ограничавају права одбране окривљеног у претходном поступку у мањој мери, као нпр. италијански ЗКП од 1955. По прописима овог законика бранилац има право да присуствује у току претходног поступка неким процесним радњама, а истражни судија може то допустити и окривљеном.

Други законици ограничавају права одбране у већој мери и ова ограничења оправдавају интересима поступка. То је нпр. случај са западнемачким и аустријским кривичним процесним правима, која у принципу не допуштају ни окривљеном ни његовом браниоцу да присуствују радњама у претходном поступку. Основи кривичног поступка СССР и савезних република од 1958 предвиђају да окривљени може имати браниоца само по завршеном претходном поступку и тек тада му се пружа могућност да се упозна са свим материјалима предмета.

Интересантан је случај француског ЗКП од 1958 који даје окривљеном широка права одбране у истрази, али је зато истрага изгубила скоро сваки значај. У великом броју случајева пре покретања истраге органи судске полиције спроводе тзв. неформалне извиђаје и том приликом имају

(10) Др. Драгољуб Димитријевић: н. д., с. 250; François Gorphe: д. д., с. 210.

(11) Dr. V. Bauer: н. д., с. 729—731.

(12) Преглед страног законодавства који следи изнет је углавном из цит. рада Др. В. Вајера: н. д., с. 732—749.

правно неограничену могућност да не упознају окривљеног са доказима који га терете.

Из ових излагања произилази да прописи многих савремених законика о кривичном поступку ограничавају права одбране у претходном поступку, те окривљени нема могућности да сазна, у моменту када се испитује, све доказе који га терете.

Не може се, међутим, прихватити мишљење да савремена законодавства ограничавају права одбране окривљеног у циљу добијања признања (13). У савременом систему кривичног поступка закон не даје признању окривљеног првенство, већ се оно, као и сваки други доказ, цени по слободном судијском уверењу. Уколико органи кривичног поступка посебно инсистирају на признању, то представља негативну појаву праксе, а никако интенцију законодавца да му одреди посебну доказну вредност. И у нашем ЗКП права окривљеног у претходном поступку ограничена су у извесној мери, али не у циљу лакшег добијања признања окривљеног, које се ставља у исти ред са другим доказима, већ у циљу успешног вођења кривичног поступка и правилног решења кривичне ствари. Усклађујући односе права и дужности између друштвене заједнице и окривљеног, ЗКП ограничава извесна права окривљеног у циљу заштите друштвених интереса. Ова ограничења су у одређеним ситуацијама оправдана утолико више, што се и окривљени налази пред заједничким друштвеним интересом да се кривична ствар расветли и реши.

По нашем ЗКП окривљени већ на првом испитивању мора бити обавештен о делу за које се терети и о основима оптужбе (чл. 4 ст. 1). ЗКП не предвиђа обавезу за надлежног органа да у овом моменту саопшти све основе оптужбе. Међутим, окривљени мора бити обавештен у току претходног поступка благовремено о свим доказима који га терете да би му се омогућила правилна одбрана. Што се тиче присуствовања и учешћа у радњама из области доказивања, у целини узев, окривљени по правилу може присуствовати и учествовати у вршењу тих радњи. Орган који води извиђај или истрагу може забрањити усмени или писмени саобраћај између окривљеног који је лишен слободе и његовог браниоца, као и увид у кривичне списе, уколико је то у интересу успешног вођења кривичног поступка.

Постоји схватање да наш ЗКП даје извиђајном односно истражном органу право да не игра „отвореним картама“ с окривљеним, те прописује да окривљени и његов бранилац не могу у правилу присуствовати извиђајним односно истражним радњама. Наиме, ЗКП даје извиђајном односно истражном органу правну могућност да окривљеног држи извесно време у неизвесности у вези са доказима који га терете, да се не би сасвим онемогућило добијање признања у случају када је окривљени оптерећен slabим доказима (14). Овакво схватање заснива се на изолованом посматрању појединих фаза и стадијума кривичног поступка. Међутим, треба имати у виду поступност у кретању кривичног поступка и његову целовитост, као и чињеницу да се извесна ограничења у претходном поступку појав-

(13) Др. В. Бајер: н. д., с. 750—751.

(14) Др. Владимир Бајер: Југословенско кривично процесно право, прва књига, Загреб, 1960, с. 162—163.

љују као изузетак, праћен повластицом новирања доказа, а с њом у вези и правом странака да захтевају да се понови радња којој нису присуствовали. Према томе, у целини посматрано, посреди је отворен поступак према окривљеном који не дозвољава ограничавање његовог упознавања кривичне ствари, што је претпоставка за правилно вршење одбране (15).

IV. — У савременом систему кривичног поступка признање нема вредности према другим доказним средствима. То не значи порицање вредности признања као доказног средства, већ постављање општег правила да признање као сваки други доказ, подлеже провери и оцени у вези с осталим доказима и зависно од стицаја чињеница и околности у једној конкретној кривичној ствари. За савремени кривични поступак признање окривљеног само собом није довољно за одлучивање о кривичној ствари, јер оно мора да буде поткрепљено другим доказима.

У правној литератури поједини писци увеличавали су доказну вредност признања, док су му други одрицали сваку вредност. Тако Foerbañ каже: уколико се исказ окривљеног односи на околност која је за њега повољна не заслужује, по правилу, никакво поверење; ако пак окривљени тврди околност која је за њега неповољна, исказ ствара потпуни доказ. Altavila придаје признању велику доказну вредност, ако је спонтано. У том случају оно је краљица свих доказа, јер се супродставља природном нагону самоодбране који подстиче на порицање. Исто схватање заступа и Gago: признање нема само по себи апсолутну снагу уверења, али када се појављује без икакве принуде, физичке или психичке, од стране окривљеног *compos mentis*, оно сачињава најсигурнији од свих доказа. Mancini није признању нарочито наклоњен, а Filangeri му одриче сваки значај. Правилно каже Gros: у важним случајевима не сме признање никада завести да би се оставила нека објективна тачка необјашњена и неистражена. Укратко, признање за иследног органа не сме постојати, он мора тако поступати као да је окривљени порицао (16).

У нашем кривичном процесном праву у коме је окривљени кривично-процесна странка признање се ставља у исти ред са осталим доказима и цени се као сваки други доказ. Признање се посматра, проверава и оцењује посебно и у повезаности са другим доказима, као и у вези са условима под којима је дато.

Органи кривичног поступка дужни су да у сваком случају провере признање окривљеног, јер признању не припада посебна доказна вредност. Међутим, орган који испитује окривљеног првенствено очекује признање које сматра веома драгоценим доказом, јер је у питању исказ лица које најбоље зна да ли је учинило или не кривично дело за које се оптужује. Чак и када постоје други докази, њихова веродостојност се знатно повећава признањем окривљеног, а поред тога оно служи и као извор нових доказа. Али у пракси се врло често дешава да орган који води поступак после датог признања занемарује проналажење и коришћење других до-

(15) Др. Драгољуб Димитријевић: н. д., с. 45, 46 и 115; Варијације расправног начела у кривичном поступку, *Анали Правног факултета у Београду*, бр. 4, 1961, с. 472—473.

(16) Dr. Avgust Munda: н. д., с. 272; François Gorphe: н. д., с. 218.

каза. Овакав поступак може довести у питање правилно решење кривичне ствари, нарочито ако је признање дато још на почетку претходног поступка. Користећи се битним недостацима претходног поступка и уопште празнинама у доказном поступку, окривљени може са лакоћом опозвати своје признање. Свакако да су ово негативне појаве у пракси које се морају отклонити и које указују на то да признање ни у ком случају не треба прецењивати. Напротив, треба увек имати у виду да признање потиче од лица које је највише заинтересовано за исход кривичног поступка, те га стога треба оцењивати критичније и са већом пажњом него свако друго доказно средство. Предлаже се, на пример, да председник већа на главном претресу изричито скрене пажњу оптуженом да је признао извесне чињенице које га могу теретити и да га упита да ли остаје код таквог признања. Само ако оптужени изјави да остаје код признања, могло би се онс сматрати доказом и то само у односу на чињенице које је признао и у погледу којих је био изричито упозорен од председника већа (17).

Код оцене доказне вредности признања пре свега треба испитати да ли је оно учињено свесно и добровољно. Најпре, треба видети да ли је окривљени разумео оптужбу и да ли је схватио значај чињеница на којима се она заснива. Даље, треба утврдити да ли су изјаве учињене у условима који обезбеђују слободу воље код давања исказа. Када се утврди да је скривљени свесно и добровољно учинио признање, треба испитати разлоге због којих окривљени чини признање. Разлози признања могу бити многобројни и разноврсни. Као разлози који нагоне окривљеног на признање, примера ради, наводе се: жеља да се ослободи узбуђења, неизвесности о исходу кривичног поступка, душевних мука; затим кајање, савест, истинољубље; хвалисање, страх, очајање. Најделикатније је питање да ли је дато признање истинито, тј. објективно тачно или је у питању лажно признање. Сматра се да је признање истинито ако је дато у нормалним условима, тј. ако је свесно и добровољно, пошто је потребан озбиљан разлог да окривљени на своју штету чини признање које није објективно тачно. Није природно лагати против самога себе, противно је инстинкту самоодржања оптуживати се лажно. Међутим, чак изван случајева физичке или психичне принуде и случаја психопатолошког самооптуживања, срећу се лажна признања из различитих разлога, нпр. интереса, оданости, хвалисања, очајања или страха (18).

Имајући у виду посебни значај признања као својеврсног доказног средства које потиче од лица које, с једне стране најбоље зна одлучне чињенице, а с друге стране највише је заинтересовано у конкретној кривичној ствари, може се закључити да је најбоље ставити признање у равноправни ред с другим доказима. Сходно учењу о слободној оцени доказа, закон не даје признању предност према другим доказима, већ оставља суду да одреди његову вредност по свом слободном судијском уверењу.

(17) Саветовање о неким проблемима кривичног права, Бгд, 1962, — Др. Јосип Брчић: Главна расправа у кривичном поступку, реферат одржан на састанку у Аранђеловцу, јануара 1962, с. 73.

(18) François Gorphe: н.д., с. 218.

V. — Питање признања и његове доказне вредности повезано је са општим положајем окривљеног у кривичном поступку. Основне компоненте положаја окривљеног су: равноправност према тужиоцу која се обезбеђује претпоставком невиности и правом окривљеног на личну и стручну одбрану, а употпуњује дужношћу суда и других органа који учествују у кривичном поступку да са једнаком пажњом утврђују како чињенице које терете окривљеног тако и оне које му иду у корист (чл. 9 ст. 2 ЗКП); складна примена принципа расправности у читавом току кривичног поступка уз нужно допуштање изузетка у извиђају и истрази; отворени поступак према окривљеном који већ на првом испитивању мора бити обавештен о делу за које се терети и о основима оптужбе (чл. 4 ст. 1 ЗКП). Ове компоненте су правилно постављене и изграђене у нашем ЗКП, тако да обезбеђују окривљеном положај странке у кривичном поступку.

Стога је неприхватљиво мишљење да по садашњим законским прописима окривљени није кривичнопроцесна странка, већ да у првом реду представља извор сазнања истине, тј. доказно средство. Сматра се чак да је окривљени сведен на доказно средство не само у претходном поступку у коме су нека његова права ограничена у извесној мери, већ да је његов процесни положај и на главном претресу знатно ослабљен у односу на тужиоца (19). Међутим, вршећи своје дужности и подвргавајући се извесним мерама за успешно вођење кривичног поступка, окривљени не губи обележја кривичнопроцесног субјекта, јер се ове мере спроводе уз пуно поштовање личности окривљеног који има потпуну слободу вршења права одбране (20).

Дакле, ЗКП обезбеђује положај окривљеног као кривичнопроцесне странке, а у питању је правилна примена одговарајућих законских прописа. У примени одредаба ЗКП има извесних недостатака. Негативне појаве у пракси могу утицати на потпуно остварење положаја окривљеног као странке у кривичном поступку.

Што се тиче признања, чињеница је да се оно у пракси сувише често употребљава као доказ, јер неки органи кривичног поступка свим допуштеним средствима настоје да добију признање придајући му вредност главног доказа и основа пресуде. Међутим, из тога не треба изводити закључак да окривљени није странка у кривичном поступку, јер је и то само једна негативна појава у пракси која нема ослонаца у ЗКП и против које се треба борити.

У даљем развијању положаја окривљеног у кривичном поступку могле би се предвидети извесне законске иновације које би, у светлу социјалистичког хуманизма, употпуниле његов положај као кривичнопроцесне странке. Неспорно је да су по важећим законским прописима извесна права окривљеног у претходном поступку ограничена, те их треба проширити у оној мери у којој то очигледно не би штетило интересима поступка.

Тако, на пример, могла би се унети у ЗКП одредба којом би орган кривичног поступка био овлашћен да приликом испитивања поучи окрив-

(19) Др. Јосип Брнчић: цит. реферат, с. 72.

(20) Др. Драгољуб Димитријевић: н. д., с. 113 и 114.

љеног о његовом праву да се уздржи од одбране. Оваква поука омогућила би још потпунију слободу у коришћењу права одбране.

Даље, неке измене могле би се односити на укидање извесних ограничења стручне одбране, којој уопште треба дати веће могућности у даљем развоју нашег кривичног процесног права.. Тако, на пример, браниоцу треба дати безусловно право увида у записник о испитивању окривљеног у извиђају или истрази. Уколико се и може наћи оправдање за законску поставку да тужилац и бранилац не могу присуствовати испитивању окривљеног у претходном поступку (чл. 150 и 171 ЗКП), не може се оправдати ускраћивање браниоцу да види записник о том испитивању, јер му се на тај начин ограничава могућност да припреми одбрану. Из истог разлога неоправдано је, што окривљени који је лишен слободе нема безусловно право да разговара са браниоцем, чак ни уз контролу службеног лица. Исто тако, могло би се предвидети увођење постављеног обавезног браниоца у читавом току кривичног поступка, јер се овде углавном ради о тежим кривичним делима, те је потребно обезбедити окривљеном стручну помоћ већ од покретања извиђаја.

Овде изнете, као и евентуалне друге измене ЗКП, обезбедиле би окривљеном потпуније остварење не само личне већ и стручне одбране, а с тим у вези пружила би се и већа могућност равноправног расправљања у поступку са правно образованим тужиоцем. А уколико су веће могућности одбране окривљеног и уопште потпунији његов положај као кривично-процесне странке, утолико и признање окривљеног добија више у својој објективној вредности за правилно решење кривичне ствари.

Др. Милица Стефановић-Златић

RÉSUMÉ

La valeur probante de l'aveu de l'inculpé

L'inculpé est la partie ayant droit à la défense dans la procédure pénale et en même temps il est la source possible de preuves. Selon le Code de procédure pénale yougoslave l'inculpé n'est tenu de se défendre ni de fournir les preuves.

En ce qui concerne la question si l'inculpé a le „droit“ de se taire et s'il a droit au mensonge, on conclut que ces droits ne peuvent pas être considérés comme droits de la procédure civile proprement dit. Les organes de procédure pénale sont autorisés à interroger l'inculpé et d'obtenir ainsi sa déposition. Pourtant, il ne leur est pas permis de contraindre l'inculpé à donner sa déposition ou à dire la vérité, tandis que l'inculpé n'assume pas la responsabilité d'avoir fait une fausse déposition.

L'aveu représente un intéressant problème psychologique. Les devoirs de la psychologie de l'aveu consistent particulièrement à expliquer les motifs qui font avouer l'inculpé et à rechercher les indices pour distinguer le véritable aveu d'avec le faux.

Puisqu'il est difficile de parvenir à l'aveu, car il s'oppose à l'instinct naturel de conservation, les codes de procédure pénale prévoient divers moyens ayant pour but de porter l'inculpé à l'aveu. Dans les législations contemporaines les organes de procédure pénale ne disposent pas de moyens de coercion, mais

ils emploient à cet effet d'autres moyens. Les codes de procédure pénale limitent les droits de défense dans la procédure préalable et tiennent un certain temps l'inculpé dans l'incertitude sur les preuves qui le chargent, ce qui peut faciliter aux organes de procédure pénale d'obtenir l'aveu.

L'aveu n'a pas l'avantage sur les autres moyens de preuve, mais on le vérifie et on le juge comme toute autre preuve. L'aveu ne doit pas être surestimé. Au contraire, il doit être jugé d'une façon plus critique et avec une attention plus grande que tout autre moyen de preuve, vu qu'il provient de la personne la plus intéressée au résultat de la procédure pénale.

Le Code de procédure pénale yougoslave assure le statut de l'inculpé en sa qualité de partie en procédure, mais l'application même du Code a certains défauts. En ce qui concerne l'aveu de l'inculpé, on remarque que certains organes de procédure pénale cherchent à obtenir l'aveu par tous les moyens licites en lui donnant la valeur de la meilleure preuve et du motif du jugement.

ТЕШКА ПОРЕМЕЋЕНОСТ БРАЧНИХ ОДНОСА КАО БРАКОРАЗВОДНИ УЗРОК

(Чл. 56 Основног закона о браку)

Према чл. 56, ст. 1, Основног закона о браку (даље ОЗБ), сваки брачни друг може тражити развод брака ако су услед несагласности нарави, трајног неспоразума, неуклоњивог непријатељства или из ма ког другог узрока брачни односи толико поремећени да је заједнички живот постао неподношљив. Предња одредба садржи два правила. Прво правило односи се на питање: који су услови потребни за постојање бракоразводног узрока из чл. 56 ОЗБ. Друго правило решава питање: који брачни друг има право тражити развод по овом члану. У овом раду биће изложена нека спорна питања из правне теорије и судске праксе која су у вези са првим правилом. О другом правилу овде неће бити речи.

1. *Природа бракоразводног узрока из чл. 56, ст. 1, ОЗБ.* — У правној теорији спорно је шта су узроци по овом члану. Питање се своди на следеће: да ли су по чл. 56 узроци за развод: *несагласност нарави, трајни неспоразум, неуклоњиво непријатељство и многобројни други* који доводе до одређене, законом предвиђене последице, или је *једини узрок за развод управо та последица* која се изражава у идеји да је брачна заједница толико поремећена да је заједнички живот постао неподношљив. Питање се дакле своди на то да ли су узроци по чл. 56 индивидуализовани или су без значаја, те се брак може развести и када не постоји никакав видљиви узрок за развод већ само законом утврђена последица.

Према једном мишљењу, разлог за развод по овом члану не долази од узрока односно чињеница већ од последице. Извесне чињенице су тако тешке да се разумно може претпоставити да ће доћи до развода. То су прељуба, рађење о глави и сви други посебни бракоразводни узроци. Међутим, незгода је у томе што постоји велики број чињеница које закон није предвидео а које под одређеним условима могу исто тако да доведу до